

Tòpics del doblatge en català¹

Miquel Strubell i Prats

(Barcelona, 18 d'octubre de 2022)

Actualment el doblatge està de moda. Però, en general, el doblatge no ha estat mai de moda. Sí que és el consum de cinema més estès —ronda el 80 %—, però sempre ha tingut molt mala fama a causa de tòpics que s'han anat estenent.

1. Es dobla en pocs països?

Un dels tòpics del doblatge en general és que es dobla en pocs països a escala mundial. La gent pensa que es dobla a Espanya, a Itàlia i en pocs llocs més. Però, de fet, el doblatge és predominant a Europa, a Rússia i a la Xina, mentre que els subtítols predominen a Austràlia i a Amèrica. Està bastant repartit.

Si ens acostem a Europa, el doblatge és present a Espanya, França, Itàlia, Suïssa, Alemanya, Àustria, Ucraïna, Rússia... i els subtítols guanyen a Portugal, el Regne Unit, Islàndia, els països escandinaus i bona part dels països de l'Est. A Polònia, per exemple, hi ha la veu en *off*. La veu en *off* és, bàsicament, quan tots els personatges de la pel·lícula tenen la mateixa veu. És una veu que no interpreta, simplement es limita a fer una veu per sobre. També hi ha països que, ocasionalment, produeixen doblatge propi i que també utilitzen versions doblades d'altres nacionalitats, perquè el seu idioma és similar a un altre i l'audiència el pot entendre sense dificultats, com seria el cas de Bèlgica, per exemple.

Per fer-nos una idea de quants països doblen i per desterrar ja d'entrada el pensament que doblen pocs països, us poso d'exemple la pel·lícula *Don't look up*, de Netflix. Si no m'he descomptat, té trenta-un doblatges, que, sumats a la versió

1. Transcripció d'Ariadna Gil Besolí.

original, són trenta-dues versions d'àudio a Netflix. Per tant, es dobla a bastants països.



Fotograma de la pel·lícula *Don't look up*.

2. Els països que no doblen saben més anglès?

Hi ha un altre mite que diu que els països que no doblen saben més anglès. Aquest és un mite molt estès i la millor manera de començar a combatre'l és comprovar si realment això és així.

A continuació podem comprovar el rànquing del nivell d'anglès de cada país. Espanya, per exemple, presenta un nivell moderat.

Si ens fixem en els països que tenen més nivell, hi ha els Països Baixos, Àustria, Dinamarca, Singapur, Noruega, Bèlgica, Portugal, Suècia, Finlàndia, Croàcia, Alemanya, Sud-àfrica i Luxemburg. Als Països Baixos, tots els productes infantils es doblen. A Àustria, tot està doblat de l'alemany. Per tant, a Àustria, que és el segon país amb el nivell d'anglès més alt, tot arriba doblat. Això no vol dir que no es consumeixi també versió original, però no hi ha una relació entre el nivell d'anglès i la versió original. Evidentment, si tu consumeixes versió original, el fet d'estar en contacte amb una altra llengua fa que aprenguis una mica aquesta llengua, però hi ha altres factors que hi intervenen molt més, com ara l'ensenyament, la proximitat geogràfica, si les llengües s'assemblen o no s'assemblen... Per exemple, als Països Baixos parlen molt bé l'anglès, en part perquè estan molt a prop del Regne Unit. En canvi a Mèxic aquesta teoria falla. Mèxic fa frontera amb els Estats Units i, si ens hi fixem, apareix en el número 92 del rànquing.

Nivel muy alto	Nivel alto	Nivel medio	Nivel bajo	Nivel muy bajo
1 Països Baixos	14 Serbia	32 Hong Kong, China	59 Armènia	87 Afganistan
2 Àustria	15 Romaniaa	33 Espanya	60 Brasil	88 Uzbekistan
3 Dinamarca	16 Polònia	34 Líban	61 Guatemala	89 Síria
4 Singapur	17 Hongria	35 Itàlia	62 Nepal	90 Ecuador
5 Noruega	18 Filipines	36 Moldàvia	63 Etiòpia	90 Jordània
6 Bèlgica	19 Grècia	37 Corea del Sur	63 Pakistan	92 Mèxic
7 Portugal	20 Eslovàquia	38 Bielorrússia	65 Bangladesh	93 Myanmar
8 Suècia	21 Kenya	39 Albània	66 Vietnam	94 Angola
9 Finlàndia	22 Estònia	40 Ucraïna	67 Tanzània	94 Camerun
10 Croàcia	23 Bulgària	41 Bolívia	68 Moçambic	96 Kazakhstan
11 Alemanya	24 Lituània	42 Ghana	69 E.A.U.	97 Cambodja
12 Sudàfrica	25 Suïça	43 Cuba	70 Turquia	98 Sudan
13 Luxemburg	26 Letònia	44 Costa Rica	71 Xile	99 Costa de Marfil
	27 República Txeca	44 República Dominicana	72 Bèrmin	100 Tailàndia
	28 Malàisia	44 Paraguai	73 Panamà	101 Kirgistan
	29 Níger	47 Xile	73 Veneçuela	102 Omàn
	30 Argentina	48 Índia	75 Angola	103 Tayikistan
	31 França	49 Xina	76 Nicaragua	104 Aràbia Saudita
		50 Geòrgia	77 Madagascar	105 Haití
		51 Rússia	78 Japó	106 Somàlia
		52 Tunísia	79 Qatar	107 Iraq
		53 Uruguai	80 Indonèsia	108 Líbia
		54 El Salvador	81 Colòmbia	109 Ruanda
		55 Hondures	82 Sri Lanka	110 República Democràtica del Congo
		56 Perú	83 Mongòlia	111 Sudan del Sur
		57 Macao, Xina	84 Kuwait	112 Iemen
		58 Iran	85 Egipte	
			86 Azerbaidjan	

Rànquing del nivell d'anglès en els països del món.

Espanya ocupa el lloc 33. Què passa aquí? Els països que tenen una llengua franca, com és l'espanyol, que és una llengua molt potent, tendeixen a no aprendre tant l'anglès. En el cas de l'holandès, per exemple, podríem dir que el seu anglès és el castellà dels catalans. Per tant, cal tenir sempre en compte quina és la llengua forta. Hi ha molta gent que diu que a Portugal tenen molt nivell d'anglès i que no doblen, però la veritat és que els arriben productes doblats al portuguès del Brasil i, a més, els nens tenen continguts doblats al seu idioma.

Us proposo un experiment. Entrem a Netflix des d'Espanya (que vol dir que el catàleg és el que rebem aquí i no el que reben allà, i, per tant, rebem una petita part del que reben allà) i busquem-hi pel·lícules doblades en diferents idiomes. En el catàleg de Netflix veiem que ens arriba molta cosa doblada al neerlandès. En danès, molta cosa —la majoria— s'ha de dir que és infantil. En noruec, també hi ha bastanta cosa i és bàsicament infantil. En portuguès també es dobla. També hi trobem suec, finès, croat, alemany... Tots aquests idiomes es troben entre els països que tenen més nivell d'anglès. I, finalment, el català, en què no tenim gaire contingut doblat. Per tant, crec que és una teoria que ens l'hauríem de fer mirar. Però hem de tenir en compte que els països que saben més anglès sí que doblen i que doblen especialment per als nens. A vegades diem: «Els nens, si s'exposen a la versió original, aprendran idiomes». En tots aquests països, els nens consumeixen versions doblades; això cal tenir-ho molt clar. Aquesta és la situació.

3. El doblatge ve de Franco?

Un altre dels mites més estesos és que el doblatge ve de Franco. Efectivament, Franco va imposar el doblatge al castellà, imitant una norma de Mussolini. La norma espanyola és del 23 d'abril de 1941 i està signada pel falangista Tomás Borrás, cap del Sindicat Nacional de l'Espectacle:

«Queda prohibida la proyección cinematográfica en otro idioma que no sea el español, salvo autorización que concederá el Sindicato Nacional del Espectáculo, de acuerdo con el Ministerio de Industria y Comercio y siempre que las películas en cuestión hayan sido previamente dobladas. El doblaje deberá realizarse en estudios españoles que radiquen en territorio nacional y por personal espanyol.»

Què feia Franco amb això? Evidentment, a través del doblatge feia censura, potenciava el castellà, però, alhora, també prohibia el doblatge a les altres llengües d'Espanya. Aquesta norma tan famosa impedia que es doblés al català. Es va derogar el 1946, cinc anys més tard, perquè el sector del cinema espanyol —la producció espanyola— va rebre una forta competència a través del doblatge i també per les protestes que hi va haver. Tot i això, es va continuar doblant amb aquesta norma derogada. Però, abans de Franco —i això és molt important perquè va passar i està documentat—, es va estrenar una pel·lícula titulada *Draps i ferro vell* o *L'hereu Xerinola*. Es tractava d'una pel·lícula francesa: *Bric-à-brac et compagnie*. La pel·lícula era de 1931, però es va doblar al català el 1933. La versió catalana va ser impulsada pel Comitè Pro Catalànització i va ser dirigida per Magí Murià i Torner.

La premsa del moment en va parlar: «Ha estat ovacionada», «hi riureu des del començament fins al final». A continuació teniu uns fragments de la pel·lícula *Draps i ferro vell* perquè veieu com parlaven en aquella època: és una meravella.



—Mireu quin vestit! Com se marquen les protuberàncies i les circumstàncies per fer patir els nois tendres.

—Treu-te'l aquí, maca, que el volem veure.

—Calla!

[...]

—Veig que no teniu ganes de fer negoci.

—No porto pressa per vendre.

—Apa, a reveure, mestressa.

—Ves, ves, a vendre a la rua de la fe, ensofit [*sic*]!

[...]

—Què, el pren o el deixa, aquest vestit?

—Quant val?

—Quin preu? Dotze francs amb gorra i tot.

Riuen

—És barat.

—Això fa riure? Què, el pren?

—Me'l quedo.

—Està molt bé.

[...]

Cantant:

Prop la porta de Sant Pau

hom beu molt sovint,

venent sobre un paraigüet,

l'home satisfet,

li diuen el Drapairet;

el molt eixerit,

i és molt viu i molt xarmanant,

i és l'as dels Encants.

El drapairet eixerit té quinqué,

doncs sap els trucs i els retrucs molt rebé,

tot ho arreplega i en fa col·leccions,

fent la mar de combinacions;

ell presenta els seus trastets,

content i simpàtic,

tan tranquil i tan genial,

és de lo més pràctic.

El drapairet eixerit té quinqué,

ell sap l'ofici molt bé.

Ell sap l'ofici molt bé!

Ara ens pot fer certa gràcia la manera com estava doblat. Penso que el català que es parlava en aquella època és espectacular, però com a doblatge era molt inicial, molt prehistòric. Tot i això, fa gràcia perquè, per exemple, el diari *El Diluvio*, que era de Barcelona, deia: «[...] se advierte un gran adelanto, ya que las frases dobladas coinciden justamente con el movimiento de los labios de los artistas primitivos [és a dir, els originals], pudiendo decir que en este aspecto, de cuantas películas hemos visto dobladas en España, es la mejor lograda, produciendo en todo momento la impresión de que son los mismos artistas que están ante nosotros los que verdaderamente hablan».

Imagineu-vos quina devia ser la situació. I fa gràcia perquè en l'anunci de la pel·lícula que tenim a sota hi diu: «[...] fem parlar els artistes en llenguatge popular, eludint mots i conceptes literaris, que no s'avindrien amb l'estament que representen la majoria de personatges i donarien al diàleg un caient pedantesc».

Si ens hem de refiar d'això i realment parlen la llengua del poble, els catalans parlaven així a Barcelona; és curiós. Per tant, el doblatge no ve de Franco.

Draps i Ferro Vell

Aquesta pel·lícula que, de totes les estrangeres, és la més adreçada a la nostra llengua i manera de sentir, ens ensenya que el llenguatge popular, no té un requit accentuat d'arrelisme i sembla autèntic de casa; perquè ha sigut escollida per adreçar-la en català. Els seus diàlegs, les frases comunes i el seu estil parlatge serveixen la autoritat genuïna de la parla de la gent popular barcelonina. D'instintivament, fem parlar els artistes en llenguatge popular, eludint mots i conceptes literaris, que no s'avindrien amb l'estament que representen la majoria dels personatges i donarien al diàleg un caient pedantesc.

És una pel·lícula per a tothom; ara pel·lícula per al poble.

Vegeu-la i propagueu-la!!!

Diumenge, dia 10 Juny de 1934 al

CINEMA BERGADA - BERGA

2 grans films en un sol programa 2

Començarà:

El Rey de los Frescos

pel acòmic més còmic dels còmics **Milton Sius**
L'humorisme de MILTON fa riure al món sencer.
Llur comicitat es veraderament popular i monstre.

AQUEST ES EL MILLOR FILM DE MILTON!!!

Acabara: **Quien paga los platos rotos** còmica
HORES, NOTES I PREUS DE COSTUM

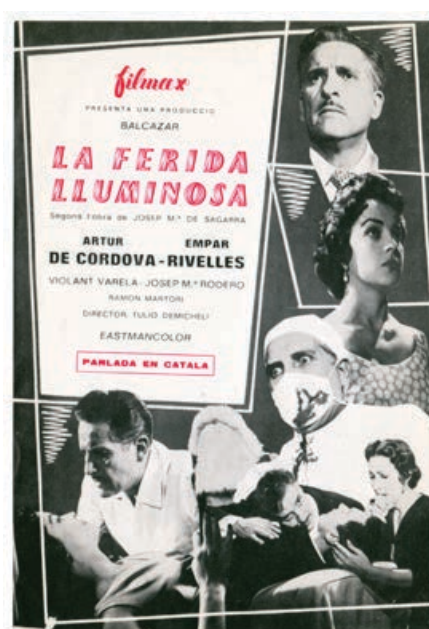
Quant? **HUERFANOS en BUDAPEST**
Film Fox es espanyol TOT AMOR I ABNEGACIÓ!!!

EXCLUSIVAS TRIAN - Valencia, 234 - Teléfono 72736 - Barcelona
MONTA: FRIGOLITA - Pàrter Montada Viena

4. Hi va haver doblatge en català, durant el franquisme?

A priori diríem que no hi va haver doblatge en català durant el franquisme. La resposta és que n'hi va haver, però en diferents circumstàncies. Us posaré el primer exemple: és una pel·lícula que es diu *El Judas*, de l'any 1952. Aquest va ser un doblatge clandestí, de postguerra. Es va doblar en castellà i se'n va finançar el doblatge català des de l'exili. A última hora, la censura va prohibir que s'estrenés en català, però sí que es va poder veure al cap d'uns mesos, per Setmana Santa, ja que era una pel·lícula que girava al voltant de com feien *La Passió* d'Esparreguera. Deia així: «Heus ací el calze que vostre pare us dona, beveu-lo fins a la darrera gota, perquè vostra divina sang redimeixi de la culpa el llinatge humà».

Més endavant, tenim aquests tres títols de pel·lícules amb permís (n'hi va haver algun més): *Maria Rosa*, *Verd madur* i *La ferida lluminosa*.



El Judas era de 1952. *Maria Rosa*, que és la primera de les que es va fer després, és de 1966; per tant, ja parlem de catorze anys més tard. *Verd madur* també és de 1966 i *La ferida lluminosa* és de 1967. En tots tres casos són pel·lícules rodades en castellà, basades en obres literàries d'autors catalans que les havien escrit en català: *Maria Rosa*, d'Àngel Guimerà; *Verd madur*, de Josep Virós, i *La ferida lluminosa*, de Josep M. de Sagarra. En el cas de *Maria Rosa*, la premsa en parlava com «la primera pel·lícula que en seis lustros hemos visto vertida en catalán». El *Fotogramas*, sobre el doblatge en català, deia: «Su lenguaje, artificioso, va desde la literatura más inesperada —cuando se la encuentra en boca de gentes supuestamente pueblerinas— a un “naturalismo” que sólo [*sic*] hubiese hallado su explicación en un texto menos elaborado».

Hi ha una cosa molt interessant, o força curiosa, tenint en compte que era l'època del franquisme, i és que es va estrenar també a Sevilla. La colònia catalana de Sevilla —en deien així— va organitzar-ne una projecció i la van estrenar. I en diaris com l'*ABC*, fins i tot, van aconseguir publicar el cartell en català. És bastant curiós, vist en perspectiva, que el 1966 hi hagués una cosa així, és a dir, que es pogués estrenar aquesta pel·lícula a Sevilla i en català.

5. Els primers doblatges després de Franco

Ara ja fem un salt. Els primers doblatges després de Franco els va organitzar l'Associació Cultural Cavall Fort - Drac Màgic - Rialles, amb Albert Jané al capdavant. La primera pel·lícula que es va fer va ser *La Ventafofs*, que es va estrenar el 8 de setembre de 1977, i era una pel·lícula txeca.

Després, el 1979, es va estrenar *Un invent diabòlic*, que era una pel·lícula també txeca de 1958, basada en l'univers de Jules Verne. També, *Grand Prix a la muntanya dels invents*, el 3 de juliol de 1979, que era una pel·lícula noruega de l'any 1975. I *La flauta dels sis barrufets*, estrenada el 29 de març de 1980, que era una pel·lícula belga de 1976.

Ara us deixo uns fragments d'aquestes pel·lícules amb exemples de com es parlava el català en aquell moment o de quin català es feia servir en aquells primers doblatges:

[*La Ventafofs*] —No sé pas si és que tens molt poca traça o bé és que ho fas expressament. Galdosa herència em va deixar, el siple del teu pare. Els testos, retira'ls de les olles.

—No parleu del meu pare, us va deixar els boscos, la granja i el molí.

—Ets una desvergonyida, em sents?



«LA VENTAFOCS», un exponent de bon art i de magnífica espectacularitat, en versió catalana, que avui s'estrena al Palau de Congressos (Fira de Mostres). Un espectacle estimulante que tots els públics voldran veure, presentat per UNIVERSAL FILMS.

CATALÀ AL CINEMA



**NOIS I NOIES
DE TOTES LES EDATS**
**SENSACIONAL
ESTRENA**
AVUI
Dijous dia 8

**PALAU DE
CONGRESSOS**

(Fira de Mostres
a 300 m. de la plaça d'Espanya)

L'EVENTAFOCS

Versió catalana d'ALBERT JANE

IMATGE REAL

dirigida per
VACLAV VORLICEK

COLOR

promoció: **DRAC MAGIC - RIALLES - CAVALL FORT**
col·laboració: OMNIUM CULTURAL
recomanada pel: CONGRÉS DE CULTURA CATALANA

Sessions els dies 8 - 9 - 10 - 12 - 13 i 14 a les 4,15 i 6,15
Dia 11 sessió única matinal a les 11,30
PREUS POPULARS

Venda anticipada a les taquilles de Pl. Catalunya



El proper dijous dia 8 s'estrenarà al Palau de Congressos (Fira de Mostres) la pel·lícula txeca de VACLAV VORLICEK «LA VENTAFOCS», en versió catalana d'Albert Jané. Un conte clàssic en imatge real cinematogràfica i en color... i un pas més cap a la normalització de la nostra llengua

PALAU DE CONGRESSOS

(Fira de Mostres a 300 m. de la plaça d'Espanya)

Dijous dia 8 - SENSACIONAL ESTRENA

TXECOSLOVAQUIA FA SERVEI A LA CULTURA CATALANA
AMB EL MILLOR CINEMA PER A NOIS I NOIES
CATALÀ A L'ESCOLA: CATALÀ AL CARRER!!

CATALÀ AL CINEMA

un pas més cap a la normalitat

IMATGE REAL

dirigida per
VACLAV VORLICEK

COLOR

L'EVENTAFOCS

Versió catalana d'ALBERT JANE

un títol tradicional, sí... però una pel·lícula excepcional
diferent, musical i divertida per a tothom

NOIS I NOIES DE TOTES LES EDATS

Us la recomana gent provada i amb experiència

promoció: **DRAC MAGIC - RIALLES**
CAVALL FORT

col·laboració: OMNIUM CULTURAL

recomanada pel: **Congrés de Cultura Catalana**

Sessions els dies 8 - 9 - 10 - 12 - 13 i 14 de setembre
a les 4,15 i 6,15 tarda.

Dia 11 sessió única matinal a les 11,30
PREUS POPULARS

[Grand Prix a la muntanya dels invents] —Per Al·là, signeu.

—No, signar pot resultar perillós.

—Vols dir, Lambert?

—Sí...

—Has de signar, és un bon oferiment d'uns amics de terres... remotes.

—Signeu, us ho prego.

—Jugues amb foc.

—Ni te l'escoltis, és l'oportunitat de la teva vida.

—Per què no? Podria ser-ho!

—Visca.

[*Un invent diabòlic*] Posseeixo l'imperi més gran del món. Amb la invenció del submarí m'he fet l'amo del mar, professor. La seva riquesa supera la de tots els continents reunits. El seu fons conté tresors naturals esplèndids, també cofres atapeïts d'or i de joies que un dia el mar es va empassar, i només cal allargar la mà per aconseguir-los.

[*La flauta dels sis barrufets*] —Vatua! Si aquest és el Gran Barrufet, jo soc l'Immens Trencapins.

—Sigueu tots dos molt benvinguts.

—Bon dia tingueu, Gran Barrufet. Us hem vingut a demanar si voldríeu...

—On és la flauta dels sis barrufets?

—Ens agradaria saber qui l'ha barrufada.

—Aquest barrufet és qui l'ha barrufada!

—Ei, ei, calma. Apa, aneu a barrufar la boira, au. Aquests barrufets...

En aquests doblatges, moltes de les veus s'anaven repetint, perquè, com que era una cosa nova, en aquell moment hi havia molt pocs actors de doblatge que es dediquessin al català. I, com heu pogut veure, és un català diferent del que es parla ara mateix.

6. Els primers doblatges de la Generalitat

Més endavant, es va començar a doblar per iniciativa de la Generalitat, que vol dir que la Generalitat es reunia amb les distribuïdores i els deia: «Volem doblar aquesta pel·lícula». Entre els primers doblatges que es van fer destaca, per exemple, *L'home elefant*, que és del 4 de maig de 1981. Per a aquesta pel·lícula es veu que hi va haver un terç més d'espectadors en català que en castellà. També és veritat que va ser la primera que es va doblar per iniciativa de la Generalitat i que, per tant, hi havia molta expectació.

Fixeu-vos que ara estem acostumats als multicines, però en aquella època hi havia un cinema en català i un en castellà. Hi havia una sala que es podia passar mesos projectant la pel·lícula en castellà



i una altra sala que la projectava només en català. La mateixa còpia que tenien a Barcelona, després la passaven a Girona (però al cap de tres mesos, potser). Era una cosa completament diferent d'ara.

L'home elefant va tenir bastant d'èxit. Després es va fer *Excalibur*, el 9 de novembre de 1981. I posteriorment, *Carros de foc*, el 1982; *Monsenyor*, el 10 de gener de 1983; *Veredict final* és del 16 de març de 1983, i *El retorn del Jedi*, que és la més potent de totes aquestes, és del 21 de novembre de 1983, i doblar-la va costar 5.450.000 pessetes (que serien uns 32.500 euros).

En aquests primers doblatges en català de pel·lícules de Hollywood és molt important la figura de Miquel Porter i Moix, que era el cap del Servei de Cinematografia. A continuació podem veure un fragment del telenotícies que anunciava *El retorn del Jedi*:

Darth Vader i Luke Skywalker, els herois de *La guerra de les galàxies* tornen a lluitar demà a les pantalles dels cinemes de Barcelona. Ara, però, les seves veus es podran escoltar per primera vegada en català.

El retorn del Jedi, tercera part de la sèrie *La guerra de les galàxies*, s'estrena demà en versió catalana al cinema Montecarlo de Barcelona. Cinc sales més ho faran en castellà. Tarragona, Lleida i Girona hauran d'esperar encara dos mesos. És la primera gran superproducció nord-americana doblada al català pel Departament de Cinematografia de la Generalitat.

Miquel Porter, cap del Servei de Cinematografia: «Bé, *La venjança del Jedi* s'ha triat per tres criteris. El primer és el de la qualitat dintre del seu gènere, el segon és la diferència del tipus de film respecte a les que havíem fet fins ara i el tercer és que és una de les pel·lícules que té una millor acceptació arreu del món».

Part dels professionals del cinema català han expressat objeccions a les circumstàncies que envolten aquesta estrena. Joan Anton González, Institut del Cinema Català: «Crec que una política de doblatges caldria que la fes el Servei de Normalització Lingüística i no el Servei de Cinematografia; això, en primer lloc. En segon lloc, crec que és desproporcionada una despesa de cinc milions de pessetes per aconseguir una estrena simultània en català i en castellà, amb quatre o cinc sales en castellà contra només una sala en català».

Deixeu-me dir que quan Miquel Porter i Moix diu «*La venjança del Jedi*», no és que no se sàpiga el títol, és que la pel·lícula inicialment es deia *La venjança del Jedi* i després, a mig procés de negociació, va canviar a *El retorn del Jedi* per decisió dels americans. Fixeu-vos, també, en la queixa que hi ha per part del sector del

cinema, que és una constant: els diners que es destinen al doblatge s'haurien de destinar a rodar en català o a rodar pel·lícules a Catalunya. Això encara hi és ara. Vull comentar, també, que en *El retorn del Jedi* parlen sense articles; per dir els noms propis no diuen «en Luke» o «l'Obi-Wan», sinó que diuen «Obi-Wan em contà que...», i fins i tot diuen *traïcionat* en comptes de *traït*.

El doblatge de *Veredict final* va ser molt important perquè era el primer moment —la primera pel·lícula— en què una gran estrella de Hollywood parlava català, i això va causar molta estranyesa. La pel·lícula va costar 2.779.300 pessetes (uns 16.700 euros) i es va doblar en dues setmanes. Tenia les veus de Joan Borràs i Pep Torrents, que combinaven el doblatge amb les representacions de l'obra de teatre *El Cafè de la Marina* al Romea. Al matí doblaven i al vespre eren al teatre. Van ser unes dues setmanes; la van acabar un dijous i crec que el dimarts següent la veien a la Generalitat: una cosa força sonada. Es va fer estrany —o molta gent ho comentava— que Paul Newman parlés en català. En un reportatge de TV3, Arseni Corsellas, que és un gran actor de doblatge que va morir fa uns anys, explicava l'estranyesa de sentir John Wayne parlant en català:

«Quan vam començar, a mi em sorprenia molt veure un actor americà o l'entorn, sobretot, el país: Amèrica, [em sorprenia] veure un senyor en una pel·lícula de l'oest que es tragués el revòlver i digués “quieto, forastero”, però en català. Però, és clar, va haver-hi una persona que un dia em va dir: “Escolta, en John Wayne no ha parlat mai en castellà, mai en la seva vida”. I, en canvi, aquí a la gent els sembla normal anar al cinema i sentir el John Wayne parlar en castellà. Per tant, d'aquí a un temps a la gent li semblarà absolutament normal sentir qualsevol actor de qualsevol nacionalitat parlar en català.

Quan TV3 va començar a emetre pel·lícules en català, jo me'n recordo de les rialles que provocava en John Wayne quan deia “a poc a poc, foraster”. La gent reia. A partir d'aquest moment, i amb els anys, ens hem acostumat de tal manera que jo sé a molts llocs que fan zàping d'un canal a un altre i, si troben una pel·lícula en castellà o una pel·lícula en català, es queden igualment només en funció de la qualitat de la pel·lícula.»

7. El naixement de TV3

El naixement de TV3 és molt important perquè va ser la gran bomba, va ser una expansió per al món del doblatge: es van crear nous estudis, de sobte hi havia moltes hores per doblar, es van haver d'inventar autors d'on fos... Realment va ser una bogeria, però va ser molt important per a la llengua. Un dels èxits principals,

o una de les sèries més icòniques, va ser *Dallas*, que es va convertir en una gran eina de normalització lingüística. Era una sèrie que fins llavors s'emetia en castellà i la gent, per tant, la tenia molt present en castellà: era un repte bastant difícil. Arseni Corsellas era l'actor que doblava el protagonista de *Dallas*.

[Reportatge sobre *Dallas* al programa *Temps era temps*] —Ets una borratxa.

—Joana d'Arc hauria estat una borratxa si s'hagués casat amb tu.

—Però no ho va fer, i tu sí. I jo no vull una dona borratxa. Però, per què no ens estalviem tots aquests maldecaps? Oblida el nostre matrimoni.

—Per què? Perquè te'n puguis anar amb la puta de la Winger?

Josep Maria Fulquet, assessor lingüístic i traductor: «Segons quines expressions, segons quines paraules no es podien dir i, aleshores, el traductor havia de ser el seu propi censor. S'havia de limitar, contenir... i no ho recordo gens, però [l'original] devia dir “*You are a bitch*”, que en anglès vol dir això: “ets una puta” o “ets una mala puta”. Vaig optar per aquesta solució paral·lela [(*fer el pendó*)] que no feria sensibilitats».

8. Els «corruptors» i el «català correcte» de TV3

Diu la llegenda —no sé si és real o no— que Marta Ferrusola, la dona del president Pujol, va demanar expressament que no hi hagués renecs, és a dir, que fos un català molt suau. I d'aquí segurament venen alguns dels problemes que veurem després. Ara veurem què eren els «corruptors». Bàsicament, es tractava d'uns personatges que deien als actors com ho havien de fer. Així ens ho explica Arseni Corsellas:

[Reportatge sobre *Dallas*] Arseni Corsellas: «Jo, aquí, tenia accent empordanès, i aleshores els lingüistes que hi havia a TV3 em deien “ves amb compte”, perquè, és clar, amb una frase tan curta com “quina hora és”, per exemple, aquí diuen “h[ɔ]r[ə]” i a l'Empordà diem “h[o]r[ə]”; aquí diuen “[e]s” i nosaltres diem “[ɛ]s”. Tot al revés, imagina't, amb una frase tan curta. Bé, vaig tenir sort que els lingüistes em van ajudar, però jo m'hi vaig haver d'esforçar.»

Entrevistador: «Suposo que el català que els lingüistes els marcaven a vostès era sensiblement diferent del que vostès estaven acostumats a parlar. O no?»

Roser Cavallé: «Hi havia paraules que no les havíem dit mai.»

Arseni Corsellas: «Poc m'ho volia creure, jo.»

Roser Cavallé: «Tampoc ens ho crèiem pas, no.»

Entrevistador: «No estem parlant de mal rotllo: els lingüistes, que no se'ns enfadin.»

Arseni Corsellas: «És a dir, eren els correctors, però entre nosaltres els dèiem els “corruptors”, perquè, és clar, que ens donessin classes de català fora de la sala de doblatge era necessari, convenient i anava molt bé, però mentre estàvem treballant no, perquè ells volien fer un català correcte, no solament de pronúncia, no la part fonètica només, sinó la part sintàctica. I aleshores, és clar, ens feien dir coses que no anaven amb la boca, és a dir, en doblar estàs obligat per unes pauses, estàs obligat per un ritme i per un moviment de boca. Això els va costar molt d’entendre, tant com a nosaltres aprendre a parlar el català oriental, que és el que havíem de parlar.»

Roser Cavallé: «“És que això es diu així”, bé, però és que no hi cap.»

Ara us posaré un altre exemple del català que s’utilitzava en els doblatges, que segurament us sona més: *Bola de Drac*.

[*Bola de Drac*] —Sou una colla de manefles!

[...]

—Què has fet, tros de vell fastigós? Venir a tirar-se una llufa al meu nas? És desastrós, tros de púrria, bandarria!

—I tu ets un triple imbècil!

—I tu un vell fastigós!

—Enverinador, perill públic!

—I tu un cretí i un cràpula!

—I tu un bandarria, un cabut!

—Tu sí que ets un bandarria, un imbècil, un guillat!

—Un porc, un marrà, un galifardeu, un bandit!

[...]

—Amb una sola queixalada, no cantareu mai més ni gall ni gallina.

[...]

—Havia quedat amb una titi per demà i m’has aixafat la guitarra!

—Mira que t’agrada queixar-te. Per quedar-hi, hi ha més dies que llangonisses [*sic*].

—Tots dos tenim uns fills força baliga-balagues, oi?

—Ja ho pots ben dir.

Us prometo que aquest últim fragment no està editat. Tota aquesta frase són quinze segons que estan tal com es van emetre en el seu moment. És una meravella, per a mi és el tall més èpic de tot *Bola de Drac*, sense cap mena de dubte.

9. Un fenomen de masses amb impacte lingüístic

Va ser un fenomen de masses amb impacte lingüístic. Evidentment, l'única manera de consumir *Bola de Drac* en aquell moment era a través de la versió catalana que oferia TV3. Va ser un èxit sense precedents, segurament irrepetible, que va superar totes les expectatives. No hi havia marxandatge; es va estrenar la sèrie sense que després els nens poguessin comprar els ninotets, els àlbums de cromos..., no hi havia res. Es feien fotocòpies; jo d'això me'n recordo. Quan era petit, a l'escola, teníem fotocòpies de les imatges dels còmics. Més tard, quan va sortir l'àlbum de cromos, hi havia col·lapses al mercat de Sant Antoni. Anys després, continua encara sent un fenomen de masses; la gent de la meua quinta continuem anant al cinema, es fan concerts de *Bola de Drac* i s'omple l'auditori... Però el més important de tot això és que va aconseguir penetrar entre el públic castellanoparlant. De fet, tenim gent com els germans d'Estopa que diu que no poden veure de cap manera el doblatge castellà de *Bola de Drac*. O, per exemple, David Broncano, que és molt conegut i que no té res a veure amb Catalunya, veia *Bola de Drac* en català en el seu moment des d'Andalusia.

[Reportatge TV3] Ni les botigues més especialitzades del sector en tenien res per vendre. Els seguidors havien de comprar-ne els còmics a l'estranger per superar el que es podria qualificar d'autèntica síndrome d'abstinència. Mai un personatge que ha aconseguit tanta popularitat s'havia difós només en versió catalana i, per primer cop, el còmic es distribuirà només en aquesta llengua, igual que l'àlbum de cromos.

[...]

Jo vaig aprendre català mirant dibuixos animats per internet, sobretot dibuixos animats japonesos, el més important *Bola de Drac*, però també *Sailor Moon*, *La Màgica DoReMi*, i d'altres.

[Al cotxe amb Estopa] —No puedo ver Goku en castellano, no me mola. Pero no por nada.

—Clar, tu l'has viscut en català.

—Cor Petit és Cor Petit, no és Piccolo.

—I diuen tanoca, mitja merda.

—I el Follet Tortuga... com és?

—El Duende Tortuga, tío, no me jodas.

Segurament aquest és un dels poquíssims casos de diglòssia al revés. Si aneu a veure una pel·lícula d'animació japonesa al cinema, veureu molts castellanopar-

lants anant a la versió catalana. Perquè aquí tradicionalment sempre s'ha tractat molt bé l'*anime* i el *manga*, i ja tothom sap que el doblatge català és millor que el castellà, perquè s'hi destinen més esforços.

10. I les altres televisions?

Hem vist el cinema des de la prehistòria, hem vist TV3... Què passava amb les altres televisions? A vegades ens pensem que només era cosa de TV3 i no és veritat. Sense anar més lluny, per exemple, tenim el cas de Televisió Espanyola. La primera sèrie que es va emetre a Televisió Espanyola doblada al català, a La 2, va ser *La família Robinson*. Es va estrenar l'1 de maig de 1984. Després, *Jacky en el bosc de Tallac*, el 21 de novembre de 1984; *La petita Polon*, el 1986; *D'Artacan i els tres gossos mosqueters*, el 1987; *La volta al món de Willy Fog*, el 1988, i *Allò que el vent s'endugué* —que no va ser un doblatge de TV3 sinó que va ser un doblatge de Televisió Espanyola—, es va estrenar, a La 2, l'11 de setembre de 1986. En català tenia les veus de Jesús Ferrer i Maïfe Gil. Fa gràcia perquè, quan els diaris anuncien «el futur doblatge d'*Allò que el vent s'endugué*», parlen d'*Endut pel vent* (*Gone with the wind*). És a dir, en aquell moment, encara no sabien quin títol li posarien.

El cas és que ara La 2 està tornant a doblar al català i cada dissabte a la nit emet pel·lícules doblades en català per iniciativa de Televisió Espanyola. I això potser no es fa tan estrany. El que sí que es faria estrany seria si ara us posés exemples de Telecinco i d'Antena 3 doblant o emetent contingut en català. Perquè això va passar. I va passar per la banda de Telecinco amb un cas molt famós com *Expedient X*, que els més jovenets potser no l'han vist mai, però es va fer en català a través del dual. També es va doblar *Melrose Place* i *Policies de Nova York*, entre d'altres. Antena 3 va emetre *Els Simpson* en català, que ara sembla que no pugui ser. *Els Simpson* van començar a emetre'ls en català, no en castellà. I es va fer amb un doblatge que s'havia fet per a Televisió Espanyola —si no vaig errat. Quan es van acabar aquelles temporades que ja estaven doblades al català, van passar al castellà. No van invertir diners, doncs, a doblar les noves temporades.

La versió catalana d'*Els Simpson* evidentment no es pot trobar enlloc. A Disney+, que és qui té els drets de la sèrie, no es pot trobar, i hi ha seriosos dubtes que s'hagi conservat. Si en podem veure algun fragment és perquè hi va haver gent que amb el seu VHS, a casa, va gravar aquestes pel·lícules i ara se n'han pogut recuperar alguns capítols, però no tots.

En el cas d'*Expedient X*, ningú l'havia gravat i era com una llegenda urbana fins fa pocs mesos. Hi havia molta gent que deia que s'havia doblat, jo no m'ho creia (que s'havia fet en català), però, per error, tant Prime Video com Disney+ van penjar dos capítols en català. Ningú sap per què, hi va haver un problema

d'indexació o el que fos, i es van poder recuperar aquests dos capítols. Abans que traguessin la versió catalana d'allà, algú els va poder descarregar i, per tant, podem tenir dos capítols, com a mínim, d'*Expedient X*.

11. I la Generalitat?

Hem deixat la Generalitat molt al marge. Hem vist TV3, Televisió Espanyola, Telecinco, Antena 3... Però, durant aquests anys, què ha anat fent la Generalitat? Doncs ha anat pactant amb les distribuïdores pel·lícules per doblar. S'han doblat les sagues de *Star Wars*, *El Senyor dels Anells*, *Harry Potter*, *Spiderman*, pel·lícules molt comercials, pràcticament totes les de Disney —o la majoria—, i moltes d'infants. Tot això s'ha pogut fer bàsicament mantenint el repartiment de la versió castellana. La versió catalana i la castellana comparteixen repartiment i comparteixen estudi, i això fa que la normalització lingüística sigui més senzilla. Si tens Tom Cruise parlant amb la mateixa veu tant en català com en castellà, és més fàcil que el públic ho admeti. Un exemple el tenim amb *El Senyor dels Anells*. Teniu la versió catalana d'aquesta pel·lícula a Rakuten.

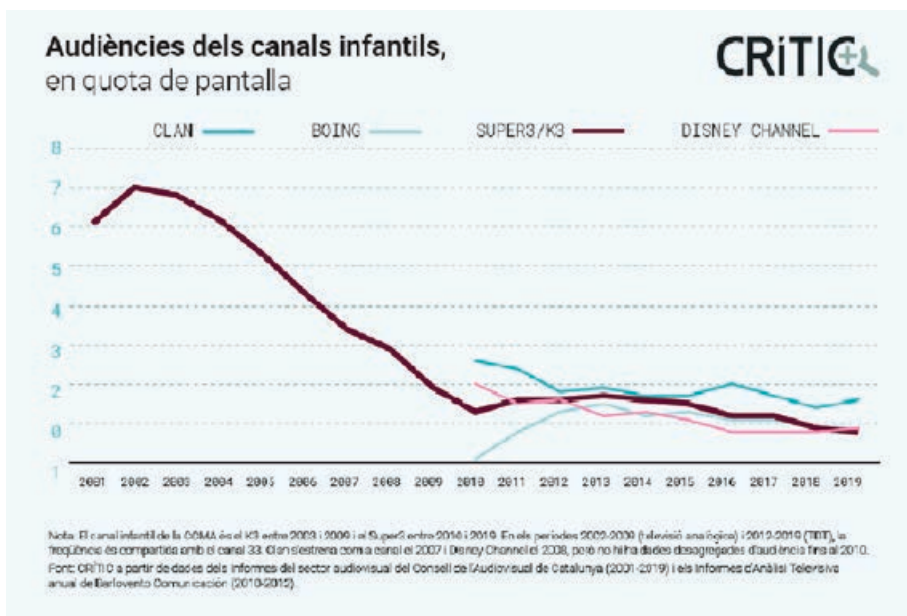
Per aquests pactes que fa la Generalitat amb les distribuïdores es va intentar fer un decret per obligar a doblar un percentatge substancial de pel·lícules al català, però no va funcionar: van fer-hi boicot. El cas és que ara les distribuïdores proposen dues o tres pel·lícules a l'any i la Generalitat les finança.

12. El tancament del 3XL

El tancament del 3XL va ser molt important, perquè si fa una estona parlàvem de l'èxit de *Bola de Drac*, també podríem parlar, per exemple, de l'èxit de *Shin Chan* o de l'èxit de *Doraemon*. Segurament tots els que som aquí sabem què és el *casquet volador*, però les noves generacions ho coneixen com el *gorrocóptero* (en castellà).

El cas és que el Super3 va deixar d'emetre aquests dibuixos, en part, pel tancament del 3XL i per la desinversió que va fer TV3 en aquest canal infantil. Per què va passar? Perquè hi va haver la crisi i TV3 va prioritzar la plantilla. Llavors van fer l'Esport3, tot i que no tenien drets televisius, per donar sortida als treballadors de la casa, i això va tenir conseqüències nefastes pel que fa al consum de continguts infantils en català: *Doraemon*, *Shin Chan* o *Bola de Drac Super*. Els nens ja no diuen Satanàs Cor Petit, que és la versió catalana de *Bola de Drac*, sinó Piccolo, que és la versió castellana. Per tant, estem perdent molt per aquesta part.

A continuació podem veure un gràfic de les audiències dels canals infantils en què es veu la terrible caiguda del Super3 des del 2013 fins al setembre de 2019.



Si ho posem en perspectiva històrica, fixeu-vos-hi, això és des del 2001 fins al 2019. La caiguda és brutalíssima. Els anys 2009 i 2010 hi va haver la crisi. Des de llavors s'ha intentat que tornés el Super3, que tornés el 3XL, però el panorama audiovisual ja no és com el 2001 o el 2002, on tenim aquesta punta. Ha canviat molt. Això ho explicava molt bé Vicent Sanchis, que explicava quin és el panorama actual de la televisió i per què no es podria repetir un fenomen com el de *Bola de Drac*. Les declaracions van ser bastant polèmiques, però té força raó amb la majoria de coses que diu.

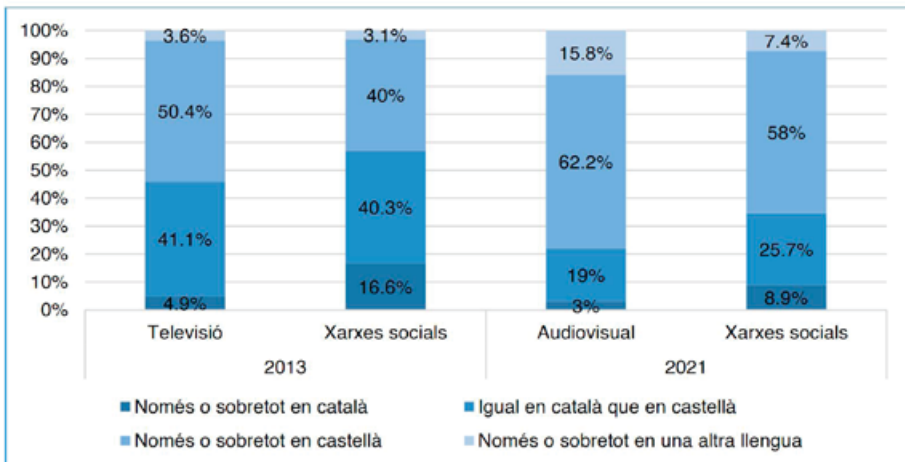
[*El Món de la Tele*] Entrevistador: «Una de les demandes més reiterades és recuperar la potència que havia tingut el canal Super3 i fins i tot recuperar l'espai juvenil que en el seu dia va ser el 3XL. En quin punt està tot això?»

Vicent Sanchis: «Molt bé, doncs és una pretensió imbècil. Aquí la gent és tan feliç que diu: "I te'n recordes quan el Tomàtic, i quan el Petri...". Escolta'm una cosa, en aquell moment, la televisió de Catalunya competia amb un canal de televisió. Avui en dia nosaltres tenim, només en canals de pagament, nou o deu canals infantils i juvenils que estan a l'abast de qualsevol, i, després, Antena 3 té un canal infantil; Telecinco, també; Televisió Espanyola, un de molt fort i amb moltíssims recursos. I, és clar, nosaltres hem anat minvant de recursos, però és que, a més a més, quan vas al mercat ara a comprar sèries, com si ara pretenguérem comprar, per exemple, *Bola de Drac*, ens seria im-

possible, perquè hi hauria un d'aquests canals que l'hauria comprat en exclusiva per a tot l'Estat i, per tant, no podríem. A més a més, els nanos ja no veuen la televisió com la veien abans, i pareix que jo estigui descobrint-te aquí la sopa d'all. La gent que diu això no entén que un nano amb una tauleta, un mòbil o un ordinador pot veure cinquanta mil programes i ofertes diferents. Per tant, convertir-se en referent avui en dia per a aquest públic és una feina difícilíssima, jo crec que quasi impossible.»

I això és un desastre per a TV3, però sobretot és un desastre per al català.

Gràfic 4.16. “En quina llengua mires continguts audiovisuals/televisió?/ En quina llengua et comuniques a les xarxes socials?”. Percentatges. Onada 2013 (n= 2.552) i 2021 (n= 3.139)



Això és un estudi del CAC que compara en quina llengua mirem continguts audiovisuals o de televisió i en quina llengua ens comuniquem a les xarxes socials. Si ens fixem en les dades del consum de televisió i audiovisual de l'any 2013 i hi sumem el consum bàsicament en català o mixt entre català i castellà, ens surt un 46 % el 2013; el 2021, si fem el mateix, ens surt un 22 %. Això és menys de la meitat en no gaires anys: és un desastre absolut.

Com normalitzes el català en un context en què hi ha TikTok, hi ha YouTube...? Tothom està disseminat. És complicat. Si ens hi fixem bé, també hi podem veure un fort increment de la versió original, aquesta part que diu «només o sobretot en una altra llengua», aquest 15,8 % que apareix el 2021, que el 2013 era «només o sobretot en castellà».

13. Sona natural, el doblatge en català?

Passem a un tema que per a mi és un dels grans temes, un dels grans tòpics del doblatge en català: sona natural, el doblatge en català? Hi havia unes noies en un *Sense ficció* de fa uns mesos que ho tenien claríssim: «Jo no parlo així», «no estic en una mena de conferència», «són *supercutres*»... Quan senten el doblatge en català, ho associen a una conferència o ho associen, potser, a l'ensenyament.

14. I el doblatge en castellà?

Preguntem-nos una cosa: és natural el doblatge en castellà? Sona natural? Aquesta pregunta ens l'hem fet mai o sempre pensem en si sona natural el doblatge en català?

[Programa de TV3] En el doblatge castellà clàssic s'utilitzen moltíssimes incoherències: «¿Qué haces esta noche, muñeca?» Ningú ho ha dit mai. «¡Tú, bastardo!». *Bastardo*? Això ve de l'anglès *bastard*, que és *hijo de puta*, i aquí ningú s'hi fica. En canvi, en català no en tenim costum i de seguida hi trobem problemes.

[Reportatge de La Sexta] Nadie fuera de una película ha preguntado jamás «¿qué mosca te ha picado?», ni se ha dirigido a nadie llamándole *muchacho*; seguro que tampoco nadie ha gritado «¡demonios!». Nadie habla así, pero en el cine siguen haciéndolo y tiene una explicación.

Alejandro Noguerras, director de doblatge de Disney: «El actor, cuando reproduce la frase en español, esa frase tiene que ser sincrónica con el movimiento de labios del actor original.»

Quico Rovira-Beleta, traductor i adaptador de doblatge: «La boca manda; entonces, te ves obligado a usar expresiones que a lo mejor no son tan frecuentes, pero que, si usaras la corriente, en boca no quedaría bien.»

Por eso a veces nos encontramos frases que parecen forzadas y, si aun así seguimos escuchándolas una y otra vez, es porque los traductores las usan casi por inercia: «Mejora tu jodida interpretación», «Me pierden el jodido respeto», «¿Qué demonios?», etc.

I d'exemples així també podríem afegir-hi «maldita sea», «¿de veras?», «¿bro-meas?», «no tienes agallas», «hijo de perra» o un exemple que m'encanta que és «en ocasiones veo muertos» de la pel·lícula *El sexto sentido*, i que un nen no diria mai, i menys en aquell cas que deia que «los veía a cada momento» i, per tant, no és «en ocasiones».

El llenguatge de ficció no és igual que el llenguatge del carrer, això ens ha de quedar claríssim. Però, què passa? Per què no se'n parla mai en castellà? Aquí tenim un exemple de *La Sexta* que en parlava, però, en general, la gent no diu que el doblatge en castellà no sona natural. Què passa? El costum. Si tenim un 99 % o un 90 % de consum en castellà des de fa dècades, això ha penetrat. I el català és tan infreqüent o el veiem tan poc —quantes pel·lícules veiem al cinema en català?— que la gent té una hipersensibilitat, es fixa més en cada cosa, i llavors ho critiquen.

15. L'evolució del doblatge en català

L'evolució del doblatge en català és molt important i no se'n parla prou, perquè, tot i que no sol passar, en algun cas —i ara posaré un exemple del que no s'ha de fer— sí que l'hem catat. Un exemple terrible és de la pel·lícula *Terminator*. Hi ha una escena molt famosa a la pel·lícula que en català es va doblar així: «Ves a pastar, baby». Aquesta frase en castellà era el conegut «Sayonara, baby», i en anglès era «Hasta la vista, baby». Evidentment, «Ves a pastar, baby» és una solució terrible.

Això passava abans; però, i ara, què passa? David Arnau, que per a mi és el millor assessor lingüístic, explicava en què consistia la feina de l'assessor lingüístic en el documental *Les veus de l'ànima*, de 2014, de Mario Guerra i Alexandre Hurtado:

«Un error que teníem sovint quan començàvem en aquesta feina era que anàvem sempre amb el diccionari a la mà. I estàvem pendants que les coses que es posessin en el guió estiguessin totes incloses en el diccionari. Ara això ja fa temps que ho vam deixar una mica enrere; intentem que les coses siguin adequades i, si en un moment determinat hem de fer servir una paraula d'argot, un castellanisme o ens hem d'inventar una paraula, doncs ho fem. I si el traductor no ho ha fet, com que en últim terme la responsabilitat lingüística és nostra, nosaltres ho fem.»

Aquests són alguns exemples de com ha evolucionat el doblatge en català: «Ah, per cert, t'has descuidat del *novato*», de la pel·lícula *Lightyear*. «Som a vuitè ja i no tinc temps per a *tonteries*. Es podria dir que soc... Un bitxo raro. Una *empollona* i una *xivata*», de la pel·lícula *Red*. «Ho pillés?», de *Ron dona error*. I «Som uns *gilipolles*! Uns *gilipolles* insensats i arrogants!», de *Team Amèrica: la policia del món*.

David Arnau és el responsable del *gilipolles* d'aquesta darrera pel·lícula. Jo hi estic completament a favor. Caldria obrir aquí el debat de si caldria incorporar castellanismes o no, però ens hi podríem estar moltes hores.

El cas és que, si ens fixem en la realitat, de vegades fins i tot són més moderns els doblatges en català que els doblatges en castellà a l'hora d'incorporar neologismes o paraules més modernes. Poso d'exemple la pel·lícula *Ron dona error*:

Doblatge català	Doblatge castellà
Barney, el teu B-bot és <i>superfriqui</i> .	Barney, tu B-bot es súper raro.
La gent li comença a donar <i>likes</i> i reps peticions d'amistat.	Consigues que caiga bien y recibes invitaciones de amistad.
Vas trolejar un gegant tecnològic, company.	Te has reído de todo un gigante tecnológico mundial.

Però d'aquests exemples, curiosament, ningú en parla mai. Llavors queda com que aquí encara estem dient «vatua l'olla» o que els doblatges els fa Núria Feliu. El cas és que el doblatge català està evolucionant.

16. Normalitzar el català... d'on?

Quan parlem de normalitzar el català... normalitzar el català d'on, exactament? Perquè, és clar, parlem d'un estàndard de Barcelona, més o menys xava, però a vegades hi ha gent que diu: «Bé, però si en anglès es combinen accents d'Austràlia, Amèrica, Escòcia, Irlanda..., per què no fem un doblatge que inclogui els diferents dialectes: mallorquí, valencià, el català de Barcelona...?» I això, en algun cas, s'ha intentat i jo crec que amb no gaire encert. Per exemple, a la pel·lícula *L'Espanataurons* hi ha dos personatges, dues meduses, a qui els fan parlar en valencià, o a *Benvinguts al barri*, un doblatge d'À Punt, que és la televisió autonòmica del País Valencià, apareix un personatge àrab a qui, en el doblatge, li fan parlar mallorquí. Jo crec que això no funciona perquè et treu de la pel·lícula.

17. Alguna solució millor?

Una solució millor, per exemple, pot ser a través del vocabulari. En el doblatge de la pel·lícula francesa *Benvinguts al nord* es van inventar un dialecte estrany bàsicament a partir del vocabulari. O també a la pel·lícula *En Ralph destrueix internet*,

on hi ha un personatge que és escocès i que havia de posar un accent molt tancat, i en el doblatge fan que parli també en un dialecte inventat molt estrany.

18. El cas d'*Els anells de poder*

L'accent escocès també surt a la versió original d'*El Senyor dels Anells: Els anells de poder*, la sèrie d'Amazon Prime. En aquest cas, a la versió original, cada tribu o cada raça parla un tipus d'anglès diferent. Els nans parlen escocès, els elfs parlen un anglès molt pur, els hòbbits —que aquí es diuen *peupilosos*— parlen —si no vaig errat— un accent irlandès. Aquí, a la versió catalana, jo crec que es va trobar una solució molt encertada, i les xarxes socials ho han aplaudit, que és fer-los parlar a tots en un català diferent. Fan parlar els elfs en un català antic que ens podria recordar, per exemple, *Tirant lo Blanc* o similar, i els hòbbits (els *peupilosos*) parlen en un català de pagès o molt del que diria la meua àvia a la muntanya. Aquí tenim uns exemples de frases que diuen els *peupilosos*:

«Amb una lluna tan pleníssima, vigileu on aneu a fer **tracamanyes**.
Mira, falten pocs dies per a la pròxima migració i tot va una mica **de gairell**.
Suposo que vas caure de molt amunt, qualsevol tindria el cap **envitricollat**.
T'untaré la **grapa** amb això, que t'alleujarà.
Potser és una criatura grossa, o no? No, hauria quedat **esclafassat**. Un elf, potser?»

És curiós, perquè, encara que molts no coneixíem algunes o moltes d'aquestes paraules, pel context jo crec que sí que s'entenen. I això ha estat molt interessant, perquè la gent s'anava apuntant les paraules i les anaven aprenent. També és una forma de normalitzar el català, aquest català més desconegut.



Ara comprovem quina mena de paraules fan servir els elfs:

«No teníem cap paraula per esmentar la mort, puix crèiem que la nostra **benaurança** seria eterna.

I se'ls concedirà el pas del mar per **sojornar** eternament al reialme benaventurat a l'Occident llunyà, les terres imperibles de Valinor.

Abans que enfonsi la daga al teu cor **emmetzinat**, et podré murmurar a cau d'orella que tots els teus descendents són morts, i que amb tu fineix el **flagell** de la teva estirp.

La mà m'ha quedat **balba**.

Han passat segles **sotjant** singles i esvorancs.

Un **fetiller**, astut i cruel.»

A Catalunya Ràdio, Marc Zanni, el director de doblatge d'*Els anells de poder*, que és també la veu de Son Goku, explicava que l'assessor de Tolkien estava encantant amb la decisió. Així ens ho explica:

«Les vegades que vaig parlar amb l'assessor de Tolkien que teníem a l'estudi, Eduardo Segura, que és el catedràtic número u a l'Estat espanyol sobre el món del Tolkien, va dir: "Si Tolkien estigués viu li agradaria més la versió catalana que la castellana". I bàsicament perquè a la catalana els elfs parlen com haurien de parlar. Són una raça, una gent, que no han estat contagiats per altres cultures, per altres races, i, per tant, el seu llenguatge és pur, absolutament pur. Això en castellà no és tan fàcil de fer, ho podem fer amb l'entonació i la manera de dir les paraules, però no tenim les paraules que en català sí que tenim en desús. I realment les hem retrobat de nou gràcies a això.»

19. Situació actual del doblatge en català

Començo per la part dolenta. Al cinema, les sales encara estan força buides a conseqüència de la poca accessibilitat, les poques sessions, els pocs cinemes, la promoció escassa... Fixeu-vos que la promoció només la fa la Generalitat o TV3, però mai les distribuïdores. Quants de vosaltres heu vist tràilers en català als cinemes? Tot i existir tràilers en català, les distribuïdores no els passen als cinemes. També és a conseqüència del poc costum, de les percepcions de risc (no saps quin tipus de

doblatge et trobaràs, no saps si diran *vatua l'olla...*), la pressió de grup... La pressió de grup existeix, l'hem patit tots; es dona per fet que o es va a veure en castellà o es va a veure en versió original, però el català ni hi entra. I també a conseqüència dels prejudicis, alguns d'aquests que hem intentat tirar per terra.

Per tant, si no omplim les sales, el doblatge català sempre serà residual. No hi ha demanda sense oferta. Reclamem *anime* en català perquè n'hi havia (*Bola de Drac*, *Doraemon...*) i es va fer bé. Si no s'hagués fet, poca gent el reclamaria.

A banda d'això, TV3 està doblant a un preu molt baix i la qualitat se n'està ressentint. La Generalitat també dobla molts productes intrascendents, i hi ha una manca de pel·lícules en català a les plataformes, tot i que ja estan doblades. Hi ha un càlcul que diu que Netflix podria oferir tres-centes pel·lícules en català i no les ofereix (de doblatges de TV3 o de doblatges de la Generalitat). Per tant, el que ja està doblat no hi apareix.

La part bona és que les plataformes estan començant a doblar i la part encara més bona és que ho estan fent amb diners propis, és a dir, no són subvencions de la Generalitat. Amazon i Netflix estan doblant amb diners d'Amazon i Netflix. Això és una notícia que no havia passat mai. Fins i tot *Dallas* es va doblar amb diners públics, perquè era de TV3, i tot el que s'ha fet al cinema sempre s'ha fet amb diners de la Generalitat. Per tant, que dues empreses americanes estiguin doblant amb diners propis és bastant interessant. Les plataformes són una gran oportunitat perquè hi ha una baixa percepció de risc: si no t'agrada, canvies l'opció lingüística. A més, durant la pandèmia, la gent ha pres consciència de la manca de continguts en català, perquè ha estat el gran moment de les plataformes.



Segurament una de les millors notícies l'hem tingut ara recentment: el retorn del Super3. Hi ha hagut molt de clam social durant temps. Els fills de la generació *Bola de Drac*, és a dir, els fills dels pares que tenen aproximadament trenta anys, volen que els seus fills vegin coses en català com ho fèiem nosaltres de petits, i se n'adonen quan posen Netflix o posen les diferents plataformes que no tenen res a oferir als seus fills. Doncs ara el Super3 s'ha posat les piles amb una modernització de la plataforma, una forta inversió i el retorn de l'*anime* en català. Laia Cervera, directora del Super3, ho explicava així:

«Un dels nostres objectius, més enllà de l'audiència —això ens ho podem permetre pel fet de ser televisió pública—, és bàsicament la llengua, perquè creiem que hi ha un problema greu i urgent. I per recuperar la llengua hem de tornar a ser atractius als nens i per tornar a ser atractius hem d'oferir-los entreteniment. Perquè els nens allà on perden la llengua normalment és en el joc. Si els seus referents d'entreteniment no parlen en català habitualment a les pantalles, és quan ells deixen de parlar en català. I aquí és on nosaltres creiem que hem d'incidir com a mínim en els primers mesos.»

Un cas d'oci brutal i d'èxit ha estat *Euforia*, que ha recuperat moltes cançons en català, entre elles el tema principal de la pel·lícula *Vaiana*, de Disney, que ara els nens canten en català.

20. Futur esperançador

Vull acabar amb el discurs d'una mare que ens explicava que el seu fill, d'un entorn castellanoparlant total, no veia res en català i que rebutjava tot l'audiovisual en català fins que va veure la pel·lícula *Lightyear* gràcies al fet que Disney+ està començant a oferir continguts en català. Dic que és un futur esperançador perquè és un testimoni molt emocionant:

«Nosaltres vivim a Molins de Rei, el meu fill està envoltat el 99 % del temps de castellà i al començament no estava acostumat [a veure pel·lícules en català]. “Però, mama, en quin idioma parlen? És molt *raro*. No m'agrada, treu-m'ho”. A força d'insistir-hi és com hem aconseguit que vegi les pel·lícules en català. I és veritat que ara hi ha pel·lícules que, com que sempre les hem vist en català, com per exemple *Toy Story* o *Lightyear*, quan pel que sigui, per un problema de configuració, li surt en castellà, ve i diu: “És molt estrany”. I un dia estàvem mirant *Lightyear* i ell estava jugant, i va començar a dir: “Soc el guardià espacial!”. I em vaig quedar pa-

rada, perquè habitualment quan el sento jugar evidentment juga en castellà. I quan el vaig sentir jugar en català em va començar a caure la llagrimeta, quin canvi.»

I fixeuvos que parlem d'un nen de cinc anys que diu que inicialment no li agradava veure pel·lícules en català, que se li feia estrany. Aquest nen no pot dir si el català és natural o no ho és, si la mescla està ben feta, si el doblatge s'ajusta als llavis... Això és un cas de diglòssia clara, que és el que patim al cinema des de fa molts anys. I d'això n'hem de ser molt conscients a l'hora de criticar el doblatge en català o de fer brometes de *vatua l'olla*, etc. Hem de ser conscients que tenim una diglòssia molt integrada en aquest àmbit.